

KRISTAQ, TUTU
SHKRIME
TE
JEDHURA

BIBLIOTEKA
E
854-92
T 95
SHETIT
GJIROKASTER

85H-32

KRISTAQ TUTULANI

T 95

SHKRIME
TE
ZGJEDHURA

MUSEJA E SHËTETIA
BUTONJESE

~~37312~~

3278

SHËTËPIA BOTONJESE «NAIM FRASHËRI»

KRISTAQ TUTULANI

DY FJALË

Udhëtari që shkon nga Durrësi për në Rrogozhinë, pak më tej, pasi lë fermën e Gosës, në të majtë të rrugës, shikon një përmendore me këtë mbishkrim: «Margarita e Kristaq Tutulani, vrarë nga fashistët më 6 korrik 1943». Aty, vëlla e motër, të dy komunistë, të dy anëtarë të Komitetit Qarkor të Partisë Komuniste në Berat, puthën së bashku tokën amtare, për çlirimin e së cilës dhanë pranverën e jetës së tyre.

Kristaqi lindi më 7 dhjetor 1919 në Berat. Ai nuk kishte mbushur 24 vjeç, kur u pushkatua barbarisht nga agjentët e S.I.M.I.-it në korrik 1943.

Shkollën e mesme e filloi në qytetësen e Beratit, e vazhdoi në Liceun e Korçës (nga u përjashtua për pjesëmarrje në demonstratën antifashiste të 28 nëndorit 1939) dhe e mori maturën në gjimnazin e Shkodrës. Në kujtimet e shokëve të tij thuhet se në një takim t'organizuar nga maurantët e kësaj shkolle në vitin 1941, një profesor i të ri që po e cilësonte N. Frashërin si poet arkaik e bejtexhi, Kristaqi, me atë zërin e tij tingëllues e plot revoltë, iu përgjigj: «ju, zoti profesor, posa keni mbaruar universitetin në Itali dhe kini nevojë të madhe të njihni e të vlerësoni si duhet literaturën e poetët e vendit tonë».

Ai i braktisi shpejt studimet e larta që kishte filluar në Itali, ku merrte pjesë aktivisht në rrethet studenteske antifashiste. Në vitin 1942, ndodhej në Berat, ku qendronte në radhët e para të komunistëve. I papërtuar, i përpiktë, i sjellshëm e i gatshëm në çdo kohë, Kristaqi që i gatshëm kurdoherë të kryente detyrat e

organizatës së Partisë. Për aktivitetin e tij u zgjodh delegat në konferencën e parë të Partisë për Qarkun e Beratit, e cila i besoi detyrën e antarit të Komitetit Qarkor. Në Komitet u ngarkua me përgjegjësinë e agit-propit. Kristaqi dinte të shpinte në radhët e rinisë, në radhët e popullit, vijën revolucionare të Partisë t'argumentuar e të zbërthyer drejt. Me dorën e tij hartoi kaq thirrje e komunikata që dalloheshin për forcën dhe qartësinë politike, për zjarrin patriotik dhe optimizmin në fitoren e revolucionit. Ai ish gati të hynte në debat me cilindo për të provuar forcën dhe vërtetësinë e ideve, për të cilat militonte. Kristaqi kishte bindje të thellë në triumfin e luftës N. Çlirimtare, besim të patundur te Partia e re e komunistëve shqiptarë, te drejtësia dhe triumfi i komunizmit. Këtë bindje ai nuk e sillte nga klasa, së cilës i përkiste, por nga vëzhgimet e tij të thella rreth botës së varfër që ndeshte porsa dilte nga pragu i shtëpisë, nga pragu i qytetit të vendlindjes, nga një vështrim objektiv dhe realist që u bënte ngjarjeve politike dhe shoqërore jo vetëm brenda, por edhe jashtë kuadrit shqiptar.

Që kur ishte ende mjaft i ri, me një shpirt poetik të ndjeshëm, nisi provat e para në fushën e letërsisë. Veprimtarinë letrare e filloi në vitet 1930. Shkrimet e para ishin shkrime fëminie që sigurisht kishin dobësitë e tyre artistike, por që, edhe pse me të meta, dëshmonin për një fillestar me talent, që prekte probleme të mëdha.

Tematika e krijimit letrar të Kristaq Tutulanit është e gjërë dhe interesante, po të marrim parasysh moshën, pjekurinë letrare dhe kohën e shkurtër që shkroi ai. Në shkrimet e tij gjen mall e dashuri për tokën amtare, për popullin që vuan, për të varfërin, për traditat liridashëse të të parëve tanë. Dashuria e tij për Atdhenë e popullin nuk qe një dashuri abstrakte e sentimentale. Ende mjaft i ri ai diji të vërejë se në Shqipëri kishte të pasur e të varfër, shfrytëzues e të çfrytëzuar. Ai përshkruan jetën e rëndë, mjerimin e grave të varfëra që rropaten tërë ditën duke mbledhur ullinj, «12 orë

të gjata midis sa e sa të këqiave për dy lekë të shkretë». Shumë lutje i drejtohen zotit, por ai s'përgjigjet për padrejtësitë e kësaj bote» e kudo «i pafajshëm vuan, kurse sa e sa fajtorë rrojnë të lumtur». E jo vetëm që jep disa pamje të mjerimit të njerëzve të thjeshtë, jo vetëm që qesëndis besimin në perëndinë (Provë perëndije?!... Pallavra të kota!), por shkon edhe më larg, hedh shikimin në një botë të re t'ardhshme:

Njeri mos beso
se ka paqë sot
e shpërblime mot;
Botë të re kërko.

E do të jetë pikërisht kërkimi i kësaj bote të re një ndër faktorët përcaktues që do ta shtyjë Kristaq Tutulanin, pak vjet më vonë, të përqafojë pa ngurim çështjen e Partisë e të bëhet një militant i çquar i saj.

E tamam n'ato vite stuhije ai shënon skemën e një romani në tri pjesë kryesore që do të përbënte ndoshta krijimtarinë e tij më të bukur.

Të gjitha këto tregojnë se Kristaq Tutulani, me gjithse më i ri në moshë, ishte bashkëluftar i Ishkrimtarëve të rinj përparimtarë të viteve 30, i Migjenit me shokë, që krijuan një letërsi realiste me problematikë shoqërore, një letërsi që jo vetëm përshkruante jetën e rëndë të masave punonjëse, po që kërkonte të ngrinte mbi rrënimet e botës së vjetër një botë të re.

Kristaq Tutulani ishte një i ri, me kulturë të gjërë e me shije të hollë. Kjo bie në sy jo vetëm në shkriimet me karakter letrar, por edhe në artikujt, bisedat, fjalimet apo edhe letrat me karakter thjesht politik. S'është e vështirë të bindesh për këtë, kur lexon ligjeratën që ai mbajti më 1 maj 1941 titulluar «Maji i luleve, i gjakut e i solidaritetit proletar», letrën drejtuar së motrës në shtator 1941, etj.

Artikulli i tij «Migjeni» është ndër më të thellët e më të rëndësishmit, që u shkrua para çlirimit mbi poetin tonë të madh. Dy vjet pas vdekjes së Migjenit, më 1940, ai shkruante: «Gushti i parvjetëshëm na rrëmbeu

djaloshin, që ndofta do t'ish më i madhi poet i vendit tonë në këtë kohë» «birin e shekullit të ri» Migjenin, uragan i vërtetë, fryti i rreptë në shkretëtirën e «vullneteve të ndrydhura, të cilët i tundi me tërbim...»

Më poshtë, me shumë mprehtësi, ai nënvizoi atë çfarë kishte themelore në poezinë e Migjenit: «Migjeni solli në truallin tonë një frymë të re poetike. Të re në çdo pikëpamje: Motive të reja, shprehje të reja, horizonte të reja, melodi të reja».

Pjekuria ideo-artistike e Kristaq Tutulanit duket edhe në veprat, që përktheu ai. Nga përkthimet që na kanë mbetur prej tij janë një fragment nga romani «Evgjeni Grande» e Balzakut, një fragment nga romani «Nëna» e Gorkit (fjalimi i Pavlit në gjyq). Po nga ky autor ai dha në shqip disa pjesë nga libri «N'Amërikë». Siç shihet, ai përktheu pjesë nga një kolos i realizmit, siç është Balzaku e nga themelues i realizmit socialist — Maksim Gorki. Kjo dëshmon se ai ishte nën ndikimin e letërsisë më përparimtare të kohës e kjo pa dyshim ka lojtur rolin e vet në formimin e botkuptimit të tij, në përqafimin nga ana e tij të ideve komuniste.

Krijimi letrar që na ka mbetur nga Kristaq Tutulani është relativisht i vogël. Armiku fashist i rrëmben jetën në lulëzimin e rinisë dhe të talentit të tij. Veç kësaj, mjaft shkrime të tij kanë humbur. Por edhe nga këto që kemi në dorë e që u mbledhën nën kujdesin e mëmës së Kristaqit, Kristinës dhe vëllait të tij Dhimitrit, mund të arrijmë në përfundimin se Kristaq Tutulani ishte një letrar i ri me perspektivë. Ai ishte në atë fazë, kur jo vetëm po zgjeronte e po thellonte horizontin e tij, po bënte hapa të rëndësishëm në paraqitjen realiste të jetës, por edhe po formonte individualitetin e vet, stilin e vet si shkrimtar. Me vdekjen e tij të parakohëshme, ne humbëm një luftëtar të vendosur të lirisë, një militant komunist dhe një shkrimtar të ri, që do të kishte thënë fjalën e tij në letërsinë tonë të sotme të realizmit socialist.

Në vëllimin që po u jepet sot lexuesvet, natyrisht shkrimet e Kristaq Tutulanit nuk janë të gjitha të një

niveli. Ka edhe asish që botohen vetëm me qëllim që lexuesi të krijojë një ide për rrugën letrare të këtij autori. Por këto nuk përbëjnë thelbin e vëllimit, janë plotësuese. Ky libër ka edhe një vlerë tjetër; plotëson vargun e veprave të shkrimtarëve dëshmorë të Luftës Nacional-Çlirimtare, varg që u nis me vëllimin «Qiriu» të Gjykatës Kuqalit, «Këngë për liri» të Memo Metos, etj.

Botimi i shkrimeve të Kristaqit ishte një detyrë kundrejt kujtimit të shokut tonë të paharruar; por, nga ana tjetër, ai ndihmon për ta bërë të njohur veprën letrare të një shkrimtari të ri, i cili, që në moshën më të njomë e derisa u masakrua barbarisht nga fashistët, nuk pushoi së punuari për të mirën e vendit e të popullit, të asaj Shqipërie, t'ardhmen e së cilës ai e këndon në mjaft shkrime të tij.

Kristaqi s'arriti dot ta shohë këtë të lumtur Shqipëri. Por, në Shqipërinë socialiste, për ngritjen e së cilës, edhe ai dha gjakun e tij, emri e vepra e Kristaq Tutulanit do të mbesin të paharruara.

Kahreman Ylli

Tiranë, 20.III.1965

The first part of the report is devoted to a general
 description of the country and its resources. It
 is followed by a detailed account of the
 various industries and occupations of the
 people. The third part of the report
 contains a list of the principal towns and
 villages of the country. The fourth part
 contains a list of the principal rivers and
 lakes of the country. The fifth part
 contains a list of the principal mountains and
 hills of the country. The sixth part
 contains a list of the principal forests of
 the country. The seventh part contains a
 list of the principal minerals of the
 country. The eighth part contains a list
 of the principal animals of the country.
 The ninth part contains a list of the
 principal plants of the country. The
 tenth part contains a list of the
 principal birds of the country. The
 eleventh part contains a list of the
 principal insects of the country. The
 twelfth part contains a list of the
 principal reptiles of the country. The
 thirteenth part contains a list of the
 principal fishes of the country. The
 fourteenth part contains a list of the
 principal shells of the country. The
 fifteenth part contains a list of the
 principal fossils of the country. The
 sixteenth part contains a list of the
 principal minerals of the country. The
 seventeenth part contains a list of the
 principal animals of the country. The
 eighteenth part contains a list of the
 principal plants of the country. The
 nineteenth part contains a list of the
 principal birds of the country. The
 twentieth part contains a list of the
 principal insects of the country. The
 twenty-first part contains a list of the
 principal reptiles of the country. The
 twenty-second part contains a list of the
 principal fishes of the country. The
 twenty-third part contains a list of the
 principal shells of the country. The
 twenty-fourth part contains a list of the
 principal fossils of the country.

Reference 710

...

I

V A R G J E